

Lidija Pavić-Rogošić and Silvija Kipson
Zaštita okoliša u jugoistočnoj Europi

“Potrebno je razumjeti spone između okoliša i razvoja kako bi se donijele razvojne odluke koje će biti ekonomski učinkovite, društveno pravedne i odgovorne te prijateljske prema okolišu”

Izvor: Keating 1993.

Dobro očuvane prirodne resurse jugoistočne Europe treba sagledavati kao jednu od njenih najvećih komparativnih prednosti. Zato je potrebno stalno naglašavati da zemlje u regiji imaju realnu priliku uspostaviti moderno i napredno društvo te istovremeno očuvati dobru kvalitetu okoliša o kojem uvelike ovisi ljudska sigurnost, razvoj i blagostanje. Ekonomski rast, socijalna povezanost i zaštita okoliša mogu ići ruku pod ruku, baš kao što to promovira koncept održivog razvoja. Održivo iskorištavanje prirodnih resursa, sprečavanje onečišćenja i zaštita prirode osiguravaju boljitak zajednice, a to bi trebao biti primaran cilj svake lokalne samouprave. U tom pogledu, mnogo toga može biti učinjeno na lokalnoj razini.

Cilj je ovog poglavlja utvrditi napredak i neka od nedavnih postignuća na lokalnoj razini (često prvom koraku prema globalnom rješenju) na području zaštite okoliša u regiji. U tu su svrhu odabrane plodonosne inicijative i poduzetničke aktivnosti različitih sudionika, koje su djelovale unutar različitih okvira, te su predstavljene u obliku sedam studija slučaja. Naglasak je stavljen na različite pristupe, teme i ciljeve.

Trojanski program aktivnosti zaštite okoliša (Bugarska), započet 1992., odabran je za studiju slučaja u ovoj publikaciji kao jedan od prvih programa lokalne aktivnosti zaštite okoliša u Srednjoj i Istočnoj Europi. Nakon njega takvi se programi (LEAP - Local Environmental Action Programmes) u određenom opsegu provode u većini zemalja Srednje i Istočne Europe. Program aktivnosti zaštite okoliša u Troji pokazao je kako zajednica, uz aktivno sudjelovanje građana i djelotvorne načine planiranja, može probleme zaštite okoliša pretvoriti u prioritete, osmisliti ekonomične strategije koje će rješavati te probleme i stvoriti nova partnerstva radi provedbe željenih aktivnosti.

Izrada smjernica za održiv razvoj općine Jelsa (Hrvatska) odabran je kao studija slučaja radi naglašavanja važnosti procesa planiranja uz sudjelovanje javnosti u kojem lokalna zajednica ima proaktivnu ulogu, što još uvijek nije uobičajena praksa u regiji. Tako često nastaju neprovedivi projekti i planovi jer ih ljudi ne vide kao “svoje” planove, zato što

nisu bili uključeni u planiranje i proces odlučivanja, a njihova različita mišljenja, pristupi, vrijednosti i ideje nisu uzimani u obzir. U okviru procesa planiranja na Jelsi definirana je vizija te su s njom upoznate lokalne vlasti, tako da je napravljen prvi korak (koji je obično i najteži) prema planiranju održivog razvoja.

Što je LEAP?

Lokalni akcijski program zaštite okoliša (LEAP) metoda je koja služi i pomaže lokalnim zajednicama da odluče o najboljem načinu zaštite svog okoliša. Taj standardizirani proces, u kojem je važno sudjelovanje lokalne zajednice, vodi konkretnim ulaganjima u zaštitu okoliša. LEAP-om se određuju prioriteti zaštite okoliša te odabiru najprikladnije aktivnosti za rješavanje tih prioriternih problema u zajednici.

Tijekom procesa osigurava se forum za okupljanje različitih dionika, odnosno "zainteresiranih strana" - različitih interesa, vrijednosti i pogleda. Ti pojedinci zajedno rade tijekom razdoblja od pola do godinu dana u partnerstvu s lokalnim vlastima radi dogovora oko zajedničkih prioriteta i aktivnosti za rješavanje problema zaštite okoliša u zajednici. Ti se prioriteti i aktivnosti objedinjuju u Planu aktivnosti zaštite okoliša koji služi kao nacrt za buduća ulaganja u zaštitu okoliša u zajednici. Preporuke iz tog plana postaju dio odluka i planova lokalne samouprave i državnih tijela.

Zašto LEAP?

Zajednica ima korist od LEAP-a zato što taj program:

- promovira pristup dogovaranja među različitim sektorima
- usmjerava ograničene resurse na najozbiljnije probleme (ne zanemarujući potencijalne rizike) i najbolje prilike
- rezultira aktivnostima za zaštitu okoliša uz široku potporu javnosti
- Uklanja mitove koji postoje u zajednici (primjerice one, koji se tiču stvarnih zugađivača)
- pomaže provedbu nacionalne politike na lokalnoj razini
- podupire uvažavanje i provedbu zahtjeva Europske unije.

Izvor: ISC i REC 2000.

Primjer cjelovitog gospodarenja otpadom u gradu Ramnicu Valcea (Rumunjska) prikazuje uspješna praktična rješenja za gospodarenje komunalnim otpadom, jednim od najvećih problema u zaštiti okoliša u regiji i šire. Ovaj je primjer već prepoznat i priznat na skupu u Johannesburgu kao jedna od šest uspješnih praksi iz Srednje i Istočne Europe na području urbane tehnologije zaštite okoliša.

Druga studija slučaja, iz Rumunjske, iz grada Campeni, ističe tehničke i ekonomske prednosti uporabe drvnog otpada kao goriva za centralno grijanje i time predstavlja značajan korak naprijed prema smanjivanju ovisnosti o neobnovljivim izvorima energije. Projekt posjeduje i velik potencijal za primjenu u brojnim urbanim sredinama s drvnom industrijom i sustavom centralnog grijanja.

Aktivnosti u porječju rijeke Drine usmjerene prema rješavanju problema krutog otpada predstavljene su kao studija slučaja iz Srbije i Crne Gore i Bosne i Hercegovine. Uzimajući u obzir nedavnu povijest sukoba na tom području, osobito je vrijedno spomenuti da postoji volja za zajedničkom akcijom u rješavanju problema zaštite okoliša na razini pograničnih područja, koju su potaknule lokalne zajednice.

Zaštita bjeloglavog supa (Hrvatska) odabrana je kao studija slučaja koji pokazuje očuvanje ugrožene vrste. Svoj uspjeh zahvaljuje holističkom pristupu koji uključuje rad s lokalnom zajednicom radi zaštite ne samo ugrožene vrste već i njenog prirodnog staništa. Pored toga Eko-centar osnovan u sklopu zaštite supa služi kao vrijedna turistička atrakcija, provodi obrazovanje o okolišu te promiče volonterski rad.

Na kraju, kazališno događanje "Glumci u Zagvozdu" i prateći projekt "Prijatelji okoliša" (Hrvatska) izvrstan je (i rijedak) primjer uspješnog pokretanja i organiziranja zajednice te oživljavanja društvenog života u ruralnom području. Ovaj primjer ujedno je uspostavio sinergiju između kulture i zaštite okoliša s ciljem promoviranja prirodne i kulturne baštine.

Iako svi aspekti zaštite okoliša nisu pokriveni ovim odabirom, svaki od odabranih prikaza ilustrira rezultate provedenih aktivnosti, uključenosti zainteresiranih strana, produktivnih partnerstava te korištenja zajedničkih resursa i znanja. Također, potrebno je naglasiti kako financijska potpora internacionalnih i donatorskih organizacija često igra važnu ulogu, omogućavajući lokalnoj vlasti da nadiđe nedostatno financiranje iz državnog proračuna i ostvari željene ciljeve.

Zaključno, svaki pojedini primjer uključen u ovaj pregled već je pridonio očuvanju okoliša te predstavlja korak naprijed prema održivom razvoju lokalnih zajednica u regiji, poboljšavajući kvalitetu života i ekonomske aktivnosti. Nadamo se da će predstavljene uspješni primjeri inspirirati i potaknuti buduće inicijative.

1. Projekt aktivnosti za zaštitu okoliša u Trojanu (Trojanski EAP)

Ovu je studiju slučaja pripremio Institut za održive zajednice iz Vermonta (SAD).

Lokacija

Trojan (Bugarska), grad je od 46.000 ljudi, smješten na sjevernim obroncima Balkanskog gorja na rubu rezervata biosfere i parka prirode. Nalazi se otprilike 145 km istočno od Sofije, a njegova prirodna ljepota i povijesni samostan čine ga popularnim rekreacijskim područjem.

Tko je sudjelovao?

Projekt je vodio Institut za održive zajednice (ISC) iz SAD, koji promiče zaštitu okoliša sudjelovanjem zajednice u postupcima odlučivanja na lokalnoj razini u Srednjoj i Istočnoj Europi i Euroaziji osiguravanjem tehničke pomoći i provođenjem pilot projekata.

U odborima za EAP okupili su se volonteri iz različitih skupina gradskog stanovništva, poljoprivrednici, učitelji, studenti, gradski dužnosnici i predstavnici regionalnih vladinih agencija, nevladinih organizacija i privatnog sektora.

Volonter američke udruge «US Peace Corps» osigurao je logističku potporu za rad odbora građana. Zaposleno je dvoje ljudi na puno radno vrijeme za dugoročno provođenje programa očuvanja voda u okviru gradskog Ureda za otkrivanje gubljenja vode u mreži, a jedna je osoba zaposlena na puno radno vrijeme u gradskom Odjelu za edukaciju o zaštiti okoliša na Programu edukacije o zaštiti okoliša.

Opis

Problemi zaštite okoliša doveli su u pitanje ljepotu i ekonomski napredak Trojana. Loš način zbrinjavanja krutog otpada i neodgovarajući tretman otpadnih voda zagađivali su lokalne izvore vode i uzrokovali zdravstvene probleme; izgaranje ugljena s visokim postotkom sumpora i loživo ulje za zagrijavanje domova i industrijske procese zagađivali su zrak. Grad je želio poboljšati stanje okoliša, no nije imao puno iskustva u upravljanju okolišem.

Pilot projekt, u trajanju od dvadeset i jednog mjeseca, trebao je poboljšati kapacitete lokalne samouprave i udruga za upravljanje okolišem na razini zajednice. Projekt je posebno trebao prenijeti znanja i vještine u upravljanju okolišem i razviti model za planiranje i upravljanje okolišem procesom komparativne procjene rizika i metodom odlučivanja uz sudjelovanje građana. ISC je proveo 6 treninga u zajednicama Trojana. Specifične zadaće trojanskog programa bile su: ocjena rizika za javno zdravlje, ekologiju i kvalitetu života (socijalni i ekonomski faktori), povezani s problemima zaštite okoliša u zajednici, zatim rangiranje problema na temelju njihovih relativnih rizika te razvoj i provedba akcijskih pla-

nova za rješavanje najtežih problema. Sudionicima projekta pomagalo se u prikupljanju pouzdanih i relevantnih podataka, poboljšanju kvalitete analize okoliša i prihvaćanju ekonomičnih rješenja.

Ciljevi

Razviti stručno lokalno upravljanje okolišem uvođenjem modela planiranja koji objedinjuje procjenu rizika okoliša i metode odlučivanja uz sudjelovanje javnosti (te su metode korištene za određivanje prioriteta problema, usporedbu rizika i oblikovanje ekonomičnih rješenja).

Služiti kao model drugim zajednicama koje žele primijeniti djelotvorne strategije upravljanja okolišem.

Provedba

Projekt se sastojao od sljedećih faza: organizacija projekta i početni trening; identifikacija problema i usporedba rizika okoliša; izrada plana aktivnosti u okolišu i odabir strategija; provođenje strategije i nadgledanje; evaluacija.

1. Faza: Organizacija projekta i početni trening

Tijekom početne faze projekta osnovana su dva odbora građana radi preuzimanja posla oko projekta:

- 1) Odbor za politiku - odgovoran je za obrazovanje i mobilizaciju javnosti te njeno aktivno uključivanje. Također je pomogao u identifikaciji problema okoliša za potrebe studije, obradi podataka i analizi koju je pripremio Tehnički odbor te u pripremi plana aktivnosti u okolišu. Članovi predstavljaju sve skupine u zajednici - lokalnu vlast, poslovni sektor, udruge, poljoprivrednike, obične građane, učitelje, medije itd.
- 2) Tehnički odbor - odgovoran je za prikupljanje i analizu podataka o rizicima povezanim s različitim problemima okoliša i njihovim potencijalnim rješenjima. Sastoji se od ljudi sa specijaliziranim znanjima, stručnošću i iskustvom na područjima zaštite okoliša i/ili javnog zdravlja, prirodnih znanosti, ekonomije i kontrole zagađenja.

Članove odbora, koji su radili kao volonteri, odredio je gradonačelnik Trojana. Mandat i opis poslova odbora odredio je izravno ISC. Uspostavljen je projektni ured, zaposlen lokalni koordinator, a volonter američke organizacije «US Peace Corps» određen je za logističku potporu odborima građana.

ISC je osigurao članovima odbora i projektnom osoblju potrebnu izobrazbu i resurse potrebne za ispunjenje zadaća. Članovi odbora odgovorni su za procjenu rizika povezanog s problemima okoliša u zajednici, rangiranjem tih problema na temelju relativnih rizika te pripremu i provedbu akcijskog plana za rješavanje najtežih problema.

2. Faza: Identifikacija problema i usporedba rizika u okolišu

Tijekom sljedeće faze Odbor za politiku proveo je anketu među stanovnicima radi određivanja problema okoliša koji oni smatraju najvećima. Pomoću tih podataka Tehnički odbor izlistao je popis problema. Četiri tisuće građana identificiralo je neodgovarajuću opskrbu pitkom vodom, zagađenje zraka, uništenje šuma te zagađenje površinskih voda kao najteže probleme. Odbor za politiku proveo je brojne aktivnosti obrazovanja javnosti koje su obuhvaćale informativne sastanke, objavljivane članaka u lokalnom tisku i pripremu informacijskih panoa.

Tehnički odbor prikupljao je daljnje podatke i procjenjivao opseg problema u okolišu. Tijekom početne faze projekta, Tehnički je odbor odabrao kategorije rizika za evaluaciju problema okoliša. Specifične kategorije rizika koje su se koristile u evaluaciji problema u Trojani obuhvaćale su javno zdravlje, ekologiju i kvalitetu života (socijalne i ekonomske faktore). Konačan popis problema podvrgnut je komparativnoj analizi rizika. Rabile su se dostupne znanstvene informacije za procjenu relativnih rizika problema u okolišu za ljudsko zdravlje, ekologiju i kvalitetu života.

Problemi u okolišu rangirani su na temelju znanstvenih informacija dobivenih analizom rizika te mišljenja javnosti. Da bi se pomoglo Tehničkom odboru u dogovoru oko prioriteta, održan je dvodnevni radni sastanak. Tijekom tog sastanka informacije povezane s analizom rizika revidirane su i rangirane.

Konačno rangiranje problema provedeno je temeljem pregleda raspoloživih podataka i mišljenja dobivenih na javnim sastancima. Dva su odbora zajedno identificirala dva problema kao prioritetna za poduzimanje aktivnosti: lošu kvalitetu i nisku količinu pitke vode te sve veće zagađenje zraka.

3. Faza: Odabir strategija i izrada akcijskog plana za okoliš

Usmjeravanjem na pitku vodu i zagađenje zraka, odbori su postavili dugoročne ciljeve i prikupili informacije o alternativnim aktivnostima u SAD, Zapadnoj Europi te Srednjoj i Istočnoj Europi. Zatim su, pored drugih kriterija, vrednovali moguće aktivnosti na temelju njihove relativne ekonomičnosti, djelotvornosti u rješavanju problema i količini vremena potrebnog za provedbu. Te su informacije ukratko iznijeli u LEAP-u. Objavljen je nacrt LEAP-a kako bi se prikupila mišljenja građana. Nakon prikupljanja primjedaba i njihovog uključivanja u nacrt, Gradsko vijeće Trojana odobrilo je konačan Akcijski plan za okoliš. ISC je gradu osigurao financijsku potporu i pomoć u provođenju dogovorenih aktivnosti.

4. Faza: Provedba

Kao okvir za provođenje aktivnosti, odbori su izradili detaljan plan provedbe kojim se određuju specifični koraci, specifične odgovorne sku-

pine i agencije, predložen je i vremenski okvir te izrađen proračun za svaku aktivnost. Odbori su se odlučili usmjeriti na tri specifične provedbene aktivnosti: otkrivanje mjesta istjecanja vode iz podzemnih cijevi, industrijsku potrošnju vode i obrazovanje o okolišu.

U suradnji s gradom i lokalnim vodovodom izradili su sveobuhvatan program otkrivanja i popravljivanja mjesta istjecanja vode u podzemnim glavnim i distribucijskim cjevovodima. Otkrili su da gotovo 50% pitke vode u Trojanu nekontrolirano istječe iz cijevi. Grad je kupio opremu za otkrivanje istjecanja, a inozemni je stručnjak pomogao osoblju lokalnog vodovoda u osmišljavanju i primjeni programa.

Odbori su odlučili dotaknuti i industrijsko iskorištavanje vode budući da industrija troši više od 60% trojanske opskrbe vodom. Stručnjak je proveo reviziju rješavanja otpadnih voda u pet najvećih industrija u Trojanu. Ta je revizija otkrila ogromne mogućnosti uštede vode i smanjenja toкова otpadnih voda. Kao rezultat, grad je proveo kontrolu trošenja industrijskih voda i osmislio program za smanjenje industrijske potrošnje vode. Na kraju, odbori građana podržali su uspostavljanje Centra za okoliš i obrazovanje u Trojanu. Uklopljen u školski sustav, Centar sada promiče obrazovanje o okolišu u školama i javnosti.

5. Faza: Praćenje i vrednovanje

Odbori građana i grad uspostavili su zajednički upravljački tim za nadgledanje provođenja projekta. Nadalje, gradski je vodovod osnovao posebnu jedinicu za otkrivanje i popravljivanje istjecanja vode te digitaliziranje karte podzemne mreže cjevovoda.

Rezultati

Grad Trojan popravio je 70 oštećenja na podzemnoj mreži cjevovoda i zamijenio gotovo jedan kilometar cijevi, što je rezultiralo uštedom vode od otprilike 10%.

Digitalizirana je karta podzemne mreže cjevovoda.

Prihvaćena je nova odredba o zaštiti okoliša koja od industrije zahtijeva plaćanje doprinosa na temelju potrošnje vode te slanje podataka o potrošnji vode gradskom poglavarstvu. Odredba zahtijeva od najvećih industrijskih korisnika vode da razviju vlastitu opskrbu vodom gdje god je to moguće.

Provedena je revizija cjelokupnog vodoopskrbnog sustava i detaljni pregledi vodoopskrbe velikih industrija. Industrije su dobile informacije o tome koliko vode troše, koliki su njihovi troškovi zbog toga i posebne mjere koje trebaju poduzeti kako bi se smanjila potrošnja vode.

Odnos između grada i industrije, glede problema u okolišu, poboljšao se, što je rezultat projekta. Glavne industrije sastale su se s

gradskim vlastima tražeći sredstva za provedbu prevencije zagađenja koja ne iziskuje velike troškove.

Osnovan je novi Centar za obrazovanje o okolišu koji promiče obrazovanje o okolišu u školama i javnosti.

Odbori LEAP-a izradili su nekoliko publikacija i podijelili ih svim bugarskim gradovima: proveli su nacionalnu radionicu na kojoj su predstavili iskustvo Trojana potaknuvši i druge gradove na osmišljavanje sličnih projekata.

Nacionalni program pomoći očuvanju okoliša počeo se izrađivati uz jaku podršku Ministarstva za zaštitu okoliša. Tri su ministarstva potpisala Memorandum o razumijevanju kojim se obvezuju pomoći gradovima u rješavanju problema okoliša, a nakon toga uspostavljena je i radna grupa za okoliš koju čine predstavnici nekoliko ministarstava.

Što se iz toga može naučiti?

U zajedničkoj analizi rizika bilo je mnogo problema u određivanju koje su informacije dostupne i iz kojih izvora, u dobivanju i pristupu informacijama te u utvrđivanju točnosti, odnosno valjanosti podataka. ISC preporuča zajednicama da prije poduzimanja sličnih projekata provedu preliminarno istraživanje o izvorima informiranja.

Izuzetno je važno identificirati i zatražiti suradnju od ključnih nacionalnih i regionalnih vladinih agencija koje bi mogle gradovima ponuditi pomoć u rješavanju pitanja okoliša. Gradovi će imati koristi od pomoći pri upravljanju sredstvima, jasnijim odgovornostima na području okoliša, revizijama i nadgledanju, osmišljavanju i provedbi projekata, uporabi alata upravljanja, jačanju zaštite okoliša, financiranju projekata, izradi plana aktivnosti, sudjelovanju javnosti i tehničkim pitanjima.

Za predstavnike nacionalnih vladinih agencija, udruge i privatni sektor trebalo bi osigurati izobrazbu o: ulozi i funkciji pojedinih sektora i razinama upravljanja; stratezijskom planiranju; planu aktivnosti; izradi proračuna; upravljanju sredstvima; uključivanju javnosti u postupke odlučivanja te praćenju i vrednovanju provedbe projekata.

Financiranje

Američki je EAP u suradnji s Američkom agencijom za međunarodni razvoj (USAID) osigurao sredstva ISC-u za provedbu LEAP-a u Trojanu (335.000 USD) i provedbu akcijskog plana (60.000 USD). ISC je gradu Trojanu osigurao potporu u iznosu do 35.000 USD za provedbu dogovorenih planova aktivnosti i pokrivanje troškova objavljivanja projektne dokumentacije.

Grad je odgovoran za osiguranje 10% doprinosa za provedbu, bilo u obliku rada ili materijala.

Kontakt

Paul Markowitz, direktor projekta
Institute for Sustainable Communities
535 Stone Cutters Way
Montpelier, Vermont 05602 USA
Tel.: (802) 229 2900
Fax: (802) 229 2919
E-adresa: pm@iscvt.org

2. Smjernice za održiv razvoj općine Jelsa

Ovu je studiju slučaja pripremio ODRAZ, Hrvatska.

Lokacija

Grad Jelsa smješten je u sredini otoka Hvara (Hrvatska), ima otprilike 3800 stanovnika i pokriva područje od 118 km².

Tko je sudjelovao?

Istraživanje je pripremila i provela nevladina udruga ODRAZ na temelju vlastitog iskustva na terenu i uz doprinos kolega iz Međunarodnog instituta za industrijsku ekonomiju okoliša iz Lunda, Instituta za okoliš iz Stockholma i Johhaum Research iz Graza.

Istraživanje je provedeno u partnerstvu s lokalnim vlastima, suradnji s lokalnim nevladinim organizacijama (CIMA Jelsa, CIMA Vrboska) i izravnim sudjelovanjem pojedinaca posvećenih svojoj zajednici. U proces je bilo uključeno oko 50 ljudi.

Opis

Kao i kod mnogih lokalnih zajednica, lokalne vlasti u gradu Jelsi *radije improviziraju nego planiraju* svoj razvoj. Za to postoje mnogi razlozi, no najznačajniji su loša razmjena informacija (nacionalna razina - regionalna - lokalne vlasti - građani), nedovoljno i loše razvijeno upravljanje (nepostojanje transparentnosti, kvalitetnog upravljanja, sudjelovanja javnosti). Analizu nedostatka sustavnog planiranja na lokalnoj razini proveli su stručnjaci i zainteresirani pojedinci.

Izvještaj "Smjernice za održivi razvoj općine Jelsa" nastao je kao osnovni dokument planiranja za lokalnu upravu. Taj je proces bio predviđen kao *model* koji se može *replirati* u sličnim zajednicama.

Ciljevi

Započeti proces planiranja svim raspoloživim lokalnim resursima za stvaranje osjećaja prioriteta i zajedničkog interesa koji će stremi održivom razvoju.

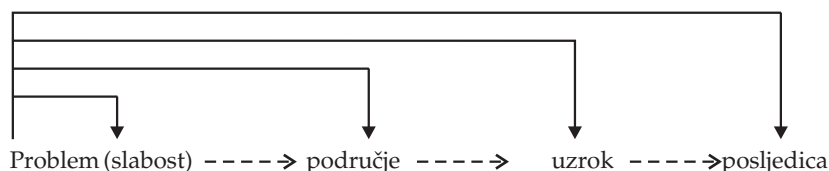
Izraditi nacrt vizije razvoja općine Jelse, uključujući akcijski plan prioriteta kao osnovni dokument planiranja za lokalnu upravu koji spaja relevantne razvojne teme.

Provedba

1. korak

Pripremiti i s vlastima revidirati metodologiju procjene i akcijski plan za provedbu. Metodologija se temeljila na varijaciji analize "problemskog stabla".

Analiza problema provedena je ovisno o izvoru problema (tamo gdje pripada - područje, primjerice: lokalne uprave, SME, pitanja okoliša) te podjeli na uzrok i posljedicu.

2. korak

Prikupiti informacije, napraviti pregled situacije u općini i utvrditi sadašnju praksu razvoja. Na temelju tih informacija i doprinosa sudionika istraživanja bilo je dovršeno mapiranje trenutne situacije. Trenutna je situacija pomogla u izradi triju glavnih razvojnih scenarija (vidi tablicu 1).

3. korak

Organiziran je "Skup održivog razvoja otoka" radi predstavljanja koncepta održivosti, konkretnih primjera i potencijala za održivost na različitim područjima rada. Neke od tema pokrile su biološku raznolikost mora i zaštićenih morskih područja, Sunčeve energije, organske poljoprivrede, programe kreditiranja poput poticaja za otočki turizam, prirodno i povijesno naslijeđe, ekoturizam i nautički turizam.

Svaka je tema pobudila veliko zanimanje i sudionici su postavljali mnogobrojna pitanja nakon predavanja i razmjenjivali informacije. Na taj je način otprilike 150 otočana izravno i još više njih neizravno postalo svjesno svoje odgovornosti za razvoj kao i mogućnosti da to djelotvorno učine.

4. korak

Procjena mogućnosti održivog razvoja sastojala se od:

- pojedinačnih razgovora s tridesetoricom lokalnih predstavnika
- pregleda situacije u gradu i trenutne razvojne prakse
- analize uzroka i posljedica problema
- analize razvojnih potencijala resursa

izrade razvojnih scenarija
 nacrt vizije razvoja općine Jelsa
 definiranja razvojnih prioriteta i potencijalnih projekata
 objavljivanja izvještaja "Smjernice za održivi razvoj općine Jelsa".

Na temelju istraživanja i mišljenja koja su tijekom razgovora izrazili stanovnici općine Jelsa, izrađen je pregled situacije u gradu i trenutne razvojne prakse. Primijenjeni kriteriji za određivanje prioriteta bili su: 1) važnost, 2) hitnost i 3) mogućnost primjene. Na temelju tih kriterija prepoznata su četiri prioritetna područja - glavna područja razvoja (vidi tablicu 2).

Pregled situacije može se vidjeti u obliku glavnih razvojnih scenarija. Iznesena tablica predstavlja pojednostavljene scenarije u odnosu na glavna područja razvoja (MDA).

Detaljnija analiza svakog glavnog područja razvoja provedena je i predstavljena u studiji, no za potrebe ove publikacije ilustrirani su samo opći dobiveni podaci.

Svako je područje u scenariju dobilo oznaku:

- ☺ pozitivno/poželjno
- ☹ neutralno/neodređeno
- ☹ negativno/nepoželjno

Strelice označavaju trend poboljšanja ili pogoršanja specifičnog područja, a krivulja smjera definira intenzitet promjene.

Tablica 1. Razvojni scenariji općine Jelsa

Glavna područja razvoja		Scenariji		
		Postojeći	Globalistički	Prema održivosti
a	Provedbeni kapacitet otoka	☹ ↘	☹ ↘	☺ →
b	Planiranje lokalnog razvoja	☹ →	☹ ↘	☺ ↗
c	Lokalno gospodarstvo, samozapošljavanje	☹ →	☹ ↘	☺ ↗
d	Socijalni kapital, naslijeđe, okoliš	☹ ↘	☹ ↘	☺ ↗

Ova kumulativna tablica predstavlja tri osnovna scenarija koji pokušavaju dati pregled četiriju glavnih područja razvoja. Priroda prikazanih

trendova jest kvalitativna, utemeljena na rezultatima istraživanja. Međutim, valja napomenuti da se mjerljivi pokazatelji razvoja u budućnosti moraju definirati radi osiguranja bolje kvalitete i preciznijeg planiranja.

Rezultati

Prvi je put analiza lokalnih prilika glede problema i razvojnih resursa provedena u izravnoj suradnji s lokalnom zajednicom da bi se odredili prioriteti i područja razvoja.

Izveštaj "Smjernice za održivi razvoj općine Jelsa" nastao je kao osnovni dokument planiranja za lokalnu upravu.

Procjena sadašnje situacije u općini Jelsa pokazuje brojne pozitivne i negativne aspekte. Glavna područja razvoja njihov su logičan slijed. Tablica 2 prikazuje povezanost glavnih uzroka problema s nositeljima razvoja i glavnim područjima razvoja. Na temelju tih područja izradit će se vizija, prioriteti i moguće aktivnosti. Regionalne i profesionalne institucije zadužene za planiranje uključile su dobivene podatke u svoje aktivnosti.

Rezultati ovog projekta iskoristit će se za obrazovanje lokalnih vlasti u drugim zajednicama.

Glavna područja razvoja	Negativni aspekti (glavni uzroci)	Pozitivni aspekti (resursi i vrijednosti - nositelji razvoja)
<i>Provedbeni kapacitet otoka</i>	Urbanizacija otoka najvjerojatnije je dostigla svoj maksimalan kapacitet.	Postojeći smještaj turista i cestovna infrastruktura dovoljni su za razvoj turizma neškodljiv za okoliš.
<i>Planiranje lokalnog razvoja</i>	Sustav planiranja, suradnje, promišljanja i pregovaranja ne postoji. Improvizacije i nedostatak transparentnosti dominiraju upravom.	Prepoznata je potreba za definiranjem uzajamnih interesa lokalnih vlasti na otoku ili regiji i za sudjelovanjem javnosti.
<i>Lokalno gospodarstvo, samozapošljavanje</i>	Turizam, kao dominantna aktivnost, nije povezan s ostalim poslovima. Tranzicijska ekonomija nije osigurala mehanizme za razvoj poduzetništva ni za plasiranje postojećih domaćih proizvoda.	Postoje potencijali u obiteljskim obrtima, poljoprivredi, turizmu, razvoju novih proizvoda i usluga.

Socijalni kapital, naslijeđe, okoliš	Broj se lokalnih stanovnika smanjuje. S druge strane, sve je veći pritisak turista čime je ugrožena kvaliteta lokalnog života.	Očuvano je naslijeđe (priroda, autohtonost, tradicija i bogata povijest, arhitektura, starine i arheologija). Društvene su mreže sačuvane zanimanjem mladih za sudjelovanje u lokalnom razvoju.
---	--	--

Što se iz toga može naučiti?

Većina stranih donacija ne uspijeva promijeniti razvojne tokove zato što su njihovi pristupi, koncepti i saznanja nedjelotvorna u *jedinstvenom* okruženju zajednice. Naučiti kako pokrenuti sustavan pristup planiranju održivog razvoja u zajednici, dugačak je i predan proces koji se u *potpunosti* mora osloniti na lokalne resurse.

1. Domaći i strani donatori morali bi ulagati u *lokalnu razinu praktičnog znanja (know how)* (trošak za jednog europskog ili američkog stručnjaka jednak je trošku za 5 do 10 lokalnih).
2. Lokalna zajednica i uprava morale bi prepoznati svoju *odgovornost* za osiguravanje kvalitete okoliša za buduće generacije.
3. Regionalna uprava morala bi preuzeti zadaće koje od njih očekuju ministarstva i/ili lokalna uprava.
4. Lokalni resursi (javni, privatni, pojedinačni) morali bi se *ujediniti* u zajedničkom interesu osobito oko izgradnje ljudskih potencijala (mladi, nezaposleni) za održive poslove, poboljšanja u socijalnom kapitalu i dobrom vodstvu.

Financiranje

Kvaliteteno planiranje zahtijeva stalna poboljšanja. Prvi je krug proveden, a daljnje će aktivnosti ovisiti o predanosti i mudrosti gradskog vodstva. To obuhvaća i različite raspoložive načine prikupljanja sredstava.

Stoga lokalna samouprava mora definirati smjer svog razvoja što je moguće prije, kako bi se mogla uključiti u pozitivne trendove u zemlji i inozemstvu te osigurati održivost.

Ovaj su izvještaj financijski pomogli Europska komisija i Veleposlanstvo SAD-a.

Kontakt

Hrvoje Carić, voditelj projekta
ODRAZ - Održivi razvoj zajednice
Ljudevita Posavskog 2
10 000 Zagreb, Croatia
Tel.: +385 1 46 55 202
Fax: +385 1 46 55 200
E-adresa: hrvoje.caric@zg.htnet.hr

3. Cjelovito gospodarenje otpadom u gradu Ramnicu Valcea

Ovu je studiju slučaja pripremila Gradsko poglavarstvo grada Ramnicu Valcea.

Lokacija

Ramnicu Valcea glavni je grad pokrajine Valcea u Rumunjskoj i broji 125.000 stanovnika. Smješten je na obali rijeke Olt na 440 m nadmorske visine.

Značajnije industrije u gradu Ramnicu Valcea uključuju kemijsku industriju, proizvodnju toplinske energije i proizvodnju struje. U posljednje vrijeme Ramnicu Valcea pokušava razviti turističku ponudu, uzimajući u obzir poseban prirodni potencijal područja.

Tko je sudjelovao?

Njemačka je agencija za tehničku suradnju (GTZ) na temelju ugovora o tehničkoj suradnji sklopljenog između rumunjske i njemačke vlade provela program nepovratne pomoći na području gospodarenja komunalnim otpadom još od 1997.

Konzultanti njemačke tvrtke PPI (Project Partners International) i komunalno poduzeće iz Goettingena pružili su tehničku pomoć.

Osim toga njemački su konzultanti zajedno s 10 studenata ekologije sa Sveučilišta u Bukureštu sudjelovali u određivanju sastava otpada.

Gradsko poglavarstvo grada Ramnicu Valcea bilo je odgovorno za sljedeće: poboljšanje skupljanja otpada i poboljšanje prometnog sustava, razvrstavanje otpada, odvajanje biorazgradivog otpada, izgradnju kompostane na probnoj lokaciji, pripremanje investicijskih projekata te provođenje intenzivnih informacijskih kampanja radi bolje informiranosti građana o zaštiti okoliša. Lokalna je vlast imala važnu ulogu i u usklađivanju aktivnosti lokalnih aktera uključenih u gospodarenje komunalnim otpadom (kućanstava, privatnih komunalnih tvrtki, inspekcije za zaštitu okoliša, zdravstvene inspekcije, malih poduzetnika itd.).

Opis

Sustav gospodarenja otpadom u Ramnicu Valcea nije bio odgovarajući. Nedovoljno često prikupljanje otpada imalo je za posljedicu manju produktivnost komunalnog poduzeća, nagrđivanje izgleda grada te je predstavljalo prijetnju za zdravlje ljudi i okoliša. Odlaganje otpada nije bilo kontrolirano i uzrokovalo je onečišćenje okoliša. Istovremeno, osviještenost građana o problemima otpada bila je na iznimno niskoj razini.

Namjera je ovog projekta primjena novog sustava gospodarenja otpadom kako bi se poboljšali zdravstveni i estetski uvjeti u gradu, zaštitilo zdravlje građana i okoliš te, najzad, da bi se lokalno upravljanje uskladilo s europskim standardima. Projekt je započeo 1997. i još se odvija.

Ciljevi

Glavni je cilj ovog projekta promocija nacionalne strategije gospodarenja komunalnim otpadom te primjene sustava gospodarenja otpadom u Ramnicu Valcea u skladu s europskim standardima.

Lokalna je vlast, u suradnji s njemačkim konzultantima, odredila sljedeće ciljeve:

- razvoj strategije gospodarenja otpadom
- poboljšanje skupljanja i transporta komunalnog otpada
- reorganizaciju odlaganja otpada
- smanjenje količine otpada koja trenutno završava na odlagalištu odvojenim skupljanjem otpada i kompostiranjem
- pripremanje projekata za financiranje suvremenog odlagališta i kompostane te za zatvaranje postojećeg odlagališta
- praćenje svih informacija vezanih uz gospodarenje otpadom
- podizanje razine svijesti građana o gospodarenju otpadom po europskim standardima.

Provedba

Projekt se sastoji od četiri glavna dijela.

Prvi dio uključuje uvođenje i poboljšanje skupljanja komunalnog otpada donacijom njemačke vlade koja se sastojala od 5000 kontejnera i tri vozila za sabijanje otpada. Gradsko je poglavarstvo organiziralo sastanke na kojima su informirani o razmještanju kontejnera i njihovoj važnosti za uređenje mjesta skupljanja diljem grada.

Drugi dio projekta, možda i najvažniji, uključivao je razvrstavanje otpada kako bi se omogućilo da se ubuduće donose odluke na temelju informiranosti o strategiji cjelovitog gospodarenja otpadom u gradu Ramnicu Valcea. Razvrstavanje su proveli njemački konzultanti i 10 studenata ekologije sa Sveučilišta u Bukureštu kroz četiri vremenska perioda (lipanj 2000., listopad i veljača 2001. te svibanj 2002.). Analiza je pokazala kako je biorazgradiv otpad zastupljen s više od 55%.

Na temelju podataka dobivenih analizom otpada, početkom studenog 2001., započelo je skupljanje odvojenog biorazgradivog otpada. Tu je aktivnost podržala Njemačka vlada: 4.000 kontejnera od 7 litara podijeljeno je kućanstvima na probnom području te je osigurana oprema za pilot kompostanu. U studenom 2001., lokalna je vlast postavila 1.260 kontejnera na probnom području te osigurala informativni materijal za podizanje razine svijesti građana. Do sada je od skupljenog biorazgradivog otpada proizvedeno više od 500 tona komposta. Plan je da se projekt kompostiranja proširi na područje cijelog grada.

Treći se dio projekta sastojao od otvaranja nacionalnog informativnog centra za gospodarenje otpadom s ciljem podizanja razine svijesti građana i educiranja zaposlenika komunalnih poduzeća i javnih službi.

Četvrta komponenta projekta bila je izrada priručnika o cjelovitom gospodarenju otpadom. Tijekom sljedeće dvije godine taj će se priručnik koristiti za izobrazbu pripadnika javnog i privatnog sektora zainteresiranih za načela cjelovitog upravljanja otpadom te primjenu takvih programa diljem Rumunjske.

Kako bi se nastavilo s usklađivanjem sa zajedničkom stečevinom u Ramnicu Valcea, s obzirom na odlaganje otpada i smanjivanje količine otpada različitim metodama obrade i smanjivanja, lokalne su vlasti započele edukativnu kampanju na području zaštite okoliša, usmjerenu na cjelokupnu javnost i škole. U tu su svrhu tiskani i podijeljeni različiti materijali: mape, leci, plakati, brošure.

Rezultati i postignuća

Vrijeme potrebno za pražnjenje kontejnera smanjeno je s 15-20 min/m³ na 3-4 min/m³ čime je smanjena prijetnja za zdravlje ljudi te onečišćenje okoliša.

Otvaranjem prvog informacijskog centra za gospodarenje otpadom u Rumunjskoj poboljšana je komunikacija između građana, javne uprave, lokalne vlasti te svih dionika na lokalnoj i nacionalnoj razini.

Studija izvedivosti vezana uz cjelovito gospodarenje otpadom u Ramnicu Valcea napravljena je i predana Europskoj uniji; na taj je način fond ISPA osigurao financiranje.

Postojeće je odlagalište preuređeno i upotrijebljena je nova tehnologija za kontrolu odlaganja otpada. Izgrađena je prva pilot kompostana za kompostiranje biorazgradivog otpada.

Smanjila se količina otpada koja završava na odlagalištu zbog odvojenog skupljanja biorazgradivog otpada na probnom području od 1.260 kućanstava.

Izrađena je web stranica koja sadrži informacije o gospodarenju otpadom, rezultate projekta, smjernice za analizu sastava otpada i relevantne zakone.

Provedene su intenzivne informacijske kampanje kako bi se podigla razina svijesti građana o gospodarenju komunalnim otpadom, a u škole je uveden predmet ekologija.

Do današnjeg dana održano je sedam seminara i oko 170 predstavnika lokalne vlasti, javnih institucija i privatnih tvrtki koje se bave otpadom završilo je izobrazbu o gospodarenju komunalnim otpadom.

Rezultati dobiveni ovim projektom bili su presudni za odluke da se tri godine uzastopce gradu Ramnicu Valcea dodijeli priznanje "City towards EU Compliance Award" za izuzetan uspjeh na područjima gospodarenja otpadom, kvalitete vode i zraka te pružanja informacija o okolišu.

U 2002. grad Dubai (Ujedinjeni Arapski Emirati) i UN-HABITAT dodijelili su gradu Ramnicu Valcea za ovaj projekt priznanje za najbolju praksu.

Na skupu u Johaneshburgu isti je projekt (zajedno s drugih pet projekata) proglašen najboljom praksom iz Istočne i Srednje Europe na području urbane tehnologije zaštite okoliša.

Što se iz toga može naučiti?

Za uspješno provođenje projekta lokalnim je vlastima bilo potrebno iskustvo stručnjaka s tog područja. Konzultanti su pružili ne samo financijsku potporu već i tehničku pomoć i vođenje. Također su pružili i konkretne primjere iz grada slične veličine i smještaja (Goettingena).

Drugi važan aspekt uspjeha bio je predstavljanje svakog pojedinog dijela projekta u lokalnim medijima. Organizirane su javne tribine i kratki izvještaji kako bi se javnost uključila u proces donošenja odluka. Zahvaljujući tome, građani su bili otvoreniji prema projektu i spremniji sudjelovati. Također, predstavljanjem projekta na web stranici gradskog poglavarstva (www.primariavl.ro) dobiveni su rezultati postali dostupni javnosti čime je omogućeno i drugim lokalnim vlastima da imaju koristi od iskustva grada Ramnicu Valcea.

Utvrđivanje početnog stanja i ciljeva te određivanje prioriteta prema tehničkim i ekonomskim kriterijima ključni su elementi uspjeha ovog projekta. Vrlo je važno stvoriti bazu podataka i utvrditi pokazatelje kako bi se provedba projekta mogla ustanoviti u svakom trenutku.

Treba razmotriti mogućnost javno-privatnog partnerstva prilikom provedbe projekta. Lokalne vlasti moraju uključiti sve dionike (komunalna poduzeća, inspekciju zaštite okoliša, inspekciju javnog zdravlja, nevladine organizacije, škole i vrtiće, tvrtke itd.) od samog početka projekta kako bi se osigurala ispravna primjena donesenih odluka.

Financiranje

Njemačka Agencija za tehničku suradnju (GTZ) donirala je financijska sredstva za 5000 kontejnera, 3 kamiona za sabijanje, opremu za kompostanu, osnivanje informacijskog centra i osiguravanje izobrazbe za gospodarenje komunalnim otpadom. Sredstva iz fonda ISPA u iznosu od 1,4 milijuna dolara, od čega je 75% nepovratnih sredstava, dobiveno

je za sanaciju postojećeg odlagališta i otvaranja novog koje zadovoljava sve propise te za izgradnju kompostane i uvođenje novog sustava skupljanja otpada. Iz lokalnog se proračuna 25% investicije osigurava bankovnim zajmom koji će se otplaćivati naknadama za zbrinjavanje otpada.

Kontakt

Diana Dumitru, direktorica Odjela europskih integracija
Ramnicu Valcea Town Hall, Rumunjska
Tel./fax: 0040 250 736 081
E-adresa: dianad@primariavl.ro

4. Uporaba drvnog otpada za centralno grijanje

Ovu je studiju slučaja pripremila Rumunjska agencija za očuvanje energije (ARCE)

Lokacija

Grad Campeni (Rumunjska) broji 10.000 stanovnika i smješten je u podnožju planine Apuseni u zapadnoj Rumunjskoj.

Tko je sudjelovao?

Partneri u provedbi projekta bili su:

konzultant: Rumunjski nacionalni institut za drvo

voditelj programa PHARE: Rumunjsko ministarstvo industrije i trgovine, Odjel za programe s međunarodnim organizacijama (financijski dio) i Rumunjska agencija za očuvanje energije (tehnički dio)

suradnik: Rumunjsko ministarstvo voda, šuma i zaštite okoliša, Odjel za praćenje i ekološku kontrolu

dizajner i opskrbljivač bojlera: tvrtka SC Terma Prod SRL iz Rumunjske

korisnici projekta: tvrtka GOTERM SA i gradsko poglavarstvo Campeni

Opis

Početna situacija: Termoelektrana-toplana broj 1, opremljena s četiri kotla tipa PAL na mazut koja proizvode toplinu od 2.175 Gcal/god (8 sati/dan) i toplu vodu za kućanstva (2 sata/dan) trošeći oko 324 tona mazuta godišnje. Efikasnost bojlera iznosila je najviše 70%.

Situacija nakon modernizacije: dva bojlera tipa PAL 15 izrađena u Rumunjskoj koriste piljevinu kalorijske vrijednosti od 2.100 Kcal/kg.

Efikasnost bojlera izmjerena nakon perioda testiranja iznosi 83%, proizvodeći 4.087 Gcal/god, što je za 88% više od stare termoelektrane-toplane. Nadalje, bojleri su opremljeni dodatnim potpuno automatiziranim pećima na laka goriva.

Ovaj projekt pokazuje tehničke i ekonomske prednosti iskorištavanja drvnog otpada kao goriva za centralno grijanje. Također, ovaj projekt ima velik potencijal primjene u brojnim urbanim područjima koja imaju drvenu industriju i sustav centralnog grijanja: Nehoiu, Busteni, Vatra Dornei, Campulung, Moldovenesc, Abrud, Biczaz, Tg. Neamt, Gura Humorului, Campina itd.

Ciljevi

Projekt je težio ostvarenju sljedećih ciljeva:

- korištenje drvnog otpada umjesto fosilnih goriva za proizvodnju topline
- smanjenje onečišćenja okoliša (neispuštanje otpada u rijeke)
- smanjenje troškova za proizvodnju topline.

Provedba

Korisnik je ovog projekta grad Campeni, a izabran je zbog:

- velike količine drvnih ostataka iz šume Aries - oko 54.000 tona godišnje
- visokih troškova proizvodnje topline spaljivanjem lakih goriva i povećanog iznosa državnih naknada
- velikog onečišćenja rijeke Aries uslijed odlaganja drvnih ostataka i piljevine nastalih pri obradi drva u lokalnim postrojenjima
- velike zabrinutosti i mogućnosti suradnje u provedbi projekta s lokalnim vlastima, primjerice: poglavarstvom grada Campeni i uredom gradonačelnika pokrajine Alba, te tvrtkom za centralno grijanje GOTERM SA.

Temeljeći se na lokalnim izvorima drvnog otpada, zamjena dvaju postojećih starih kotlova u termoelektrani-toplani dvama modernim kotlovima koji koriste piljevinu, pokazala se kao optimalno rješenje. Kotlove su dizajnirale i proizvele rumunjske tvrtke.

Termoelektrana - toplana opremljena je svim novim sustavima prikladnim za spaljivanje drvnog otpada: platformama za iskrcavanje, skladištem, pokretnim trakama, automatizacijom itd.

Novi su kotlovi stavljeni u uporabu zimi 1999.

Rezultati

Ušteda energije i smanjenje troškova goriva:

Karakteristike	Početna situacija	Nakon modernizacije
Kalorijska vrijednost goriva Hi [Kcal/kg]	Laka goriva 9.600	Piljevina 2.100
Specifična potrošnja - ecc/Gcal -	0,204	0,172
Proizvodnja topline -Gcal/an-	2.175	4.087
Troškovi proizvodnje topline - Euro/Gcal -	26,45	15,20
Subvencija - Euro/Gcal -	18,0	3,1

Smanjenje onečišćenja okoliša:

- uporaba oko 2.345 tona drvnog otpada godišnje
- smanjenje emisije CO₂ koji se oslobađa prilikom spaljivanja lakog goriva za oko 1.000 t/god.
- smanjenje emisije SO₂ za oko 14.5 t/god.

Ostale prednosti:

- Povećanje količine raspoložive topline u termoelektrani za 88% predstavlja poboljšanje kvalitete života stanovnika.
- Lokalnie su vlasti znatno manjim subvencijama sudjelovale u pokrivanju troškova grijanja.
- Zamjena fosilnih goriva (čije se poskupljenje očekuje u budućnosti) jeftinim lokalnim gorivom siromašnijem stanovništvu ide u korist.
- Smanjenje onečišćenja izazvanog bacanjem drvnog otpada u rijeke povećava potencijal za turizam i potpomaže ekonomski razvoj kraja.
- Iskorištavanje opreme dizajnirane i proizvedene u Rumunjskoj značajno će smanjiti troškove investicije.

Što se iz toga može naučiti?

Moguće je uspješno zamijeniti postojeće postrojenje koje koristi tekuće gorivo postrojenjem koje koristi biomasu.

Snažna suradnja između lokalne vlasti, nacionalnih ili državnih agencija, proizvođača opreme i konzultantskih tvrtki izuzetno je važna za uspjeh projekta.

Moguće je smanjiti subvencije za toplinsku energiju.

Financiranje

Ukupni trošak projekta iznosio je oko 120.000 eura: 100.000 eura osigurao je fond PHARE, a 20.000 eura osigurano je iz lokalnog proračuna.

Financiranje iz fonda PHARE namijenjeno je provedbi prioritetnog projekta u sklopu strategije iskorištavanja obnovljivih izvora energije koju su izradili rumunjski i europski stručnjaci te posebno za iskorištavanje biomase za centralno grijanje.

Kontakt

Mr. Corneliu Rotaru - ARCE Generalni direktor
Tel.: +40 1 650 64 70
Fax: +40 1 312 31 97
E-adresa: agolita@alfa.imi.ro, corneliu_rotaru@yahoo.com

5. Prekogranična suradnja na području zaštite okoliša: porječje rijeke Drine

Studiju slučaja pripremio je Regionalni centar za zaštitu okoliša za Srednju i Istočnu Europu, ured za Srbiju i Crnu Goru.

Lokacija

Rijeka Drina, jezero Perućac - teritorij gradova Bajina Bašta (Srbija i Crna Gora) i Srebrenica (Bosna i Hercegovina)

Bajina Bašta, grad u zapadnoj Srbiji na desnoj obali rijeke Drine i pokriva područje od 673 km².

Grad Srebrenica smješten je na istoku Bosne i Hercegovine. Istočni dio grada leži na obali rijeke Drine. Ukupno područje grada iznosi 533,4 km², a trenutna populacija procjenjuje se na oko 8.000 stanovnika (očekuje se novi popis stanovništva).

Tko je sudjelovao?

Regionalni centar za zaštitu okoliša za Srednju i Istočnu Europu (REC), Norveško ministarstvo vanjskih poslova.

Gradovi Bajina Bašta (Srbija i Crna Gora) i Srebrenica (Bosna i Hercegovina); gradovi Užice (Srbija i Crna Gora), Višegrad (Bosna i Hercegovina), Foča (Srbija i Crna Gora), Zvornik (Bosna i Hercegovina); drugi zainteresirani gradovi u porječju rijeke Drine.

Hidroelektrana Višegrad i Bajina Bašta; javne službe (lokalne i nacionalne), Nacionalni park "Tara" i zainteresirane institucije.

Nevladine udruge .

Prvi sastanak zainteresiranih strana održan je u listopadu 2003. u Bajinoj Bašti, gdje su se prvi put okupile zainteresirane strane dviju zemalja radi izrade jedinstvenog pristupa tehničkom rješenju čišćenja jezera Perućac, ali i zauzimanja zajedničkih gledišta za čišćenje obala rijeke Drine i rasprave o mogućnostima daljnje prekogranične suradnje na različitim područjima (razmjena informacija, obrazovne kampanje i kampanje za podizanje javne svijesti, suradnja među nevladinim udru-

gama itd.). Sastanak je organizirao REC. Norveško Ministarstvo vanjskih poslova financijski je podržalo projekt. Cijelim područjem rijeke Drine upravljalo se odvojeno, a ne zajedničkim prekograničnim pristupom.

Opis

Cilj je projekta "Prekogranična suradnja na području zaštite okoliša: porječje rijeke Drine" identifikacija, osmišljavanje i priprema te traženje vanjskog financiranja za rješavanje problema krutog otpada što rijekom Drinom dospijeva u jezero Perućac.

U okviru projekta prikupljene su informacije o praksi gospodarenja otpadom u gradovima smještenim u porječju. Na temelju tih je informacija definiran problem otpada i preporučena su moguća rješenja. REC je organizirao forum zainteresiranih strana i okupio ih u raspravi oko problema otpada i sadašnjih tehničkih mogućnosti čišćenja jezera Perućac. Zaključci sastanka bili su osnova za sporazum oko daljnjih akcija za rješavanje problema. Dijalog između zainteresiranih strana potaknut sastankom nastavljen je dvjema radnim grupama osnovanim radi daljnje razrade i dovršavanja prijedloga sporazuma.

To su bile institucionalna radna grupa (predstavnicima prekograničnih institucija relevantnih za provedbu projekta) i radna grupa nevladinih organizacija (nevladine organizacije iz Bosne i Hercegovine, Srbije i Crne Gore).

Na temelju početnog dogovora i rezultata rada u grupama, REC je preuzeo odgovornost za pripremu detaljnog plana rada za provedbu primjenjivog rješenja problema. Studija izvedivosti i akcijski plan predloženi na drugom sastanku zainteresiranih strana u travnju 2004. omogućili su zajednicama u porječju rijeke Drine traženje financijskih sredstava za rješavanje problema otpada.

Prikupljanje podataka odvijalo se u dvije faze. U prvoj fazi, stručnjaci REC-a zajedno s vanjskim konzultantima intervjuirali su lokalne aktere u regiji i gradskim centrima razdijelili upitnike u vezi s informiranjem o upravljanju otpadom, institucionalnoj pozadini, prijašnjim aktivnostima itd. U drugoj fazi, REC i dvije radne grupe zajedno su izradili studiju izvedivosti.

Na drugom sastanku zainteresiranih strana okupile su se obje radne grupe i raspravljale o tehničkom rješenju problema (nabava pročišćivača vode i sabijača otpada) za koji će biti zaduženi nacionalni park "Tara" i javna služba iz Bajine Bašte. Raspravljalo se i o pratećim aktivnostima koje će provedbom projekta osigurati održive rezultate (prekograničnu aktivnost nevladinih udruga, osnivanje "Odbora za rijeku Drinu" - zajedničkog tijela koje će nadgledati provedbu tehničkog rješenja i pripremiti akcijski plan za šire uključivanje zainteresiranih strana).

Ciljevi

Postizanje dogovora svih zainteresiranih strana u području rijeke Drine i jezera Perućac oko predloženih tehničkih rješenja za sprečavanje daljnjeg onečišćenja krutim otpadom.

Organiziranje foruma svih zainteresiranih strana radi razrade predloženih rješenja i izražavanja mišljenja.

Izrada prekograničnog sporazuma o potpori odabranim rješenjima među ključnim zainteresiranim skupinama u Projektu.

Izrada studije izvedivosti koja će se predložiti donatorima za buduće financiranje.

Provedba

Cjelokupan akcijski plan provedbe projekta podijeljen je, prema ciljevima projekta, u tri faze:

1. Početna faza

U ovoj je fazi cilj tima za provedbu projekta uspostavljanje prekograničnih veza nakon gotovo deset godina sukoba u regiji. Tim stručnjaka obavio je rad na terenu i analizirao upitnike. Predstudija izvedivosti nastala je u ovoj fazi.

2. Utvrđivanje provedivih rješenja za čišćenje jezera Perućac uz popratne aktivnosti. Dokumenti nastali u ovoj fazi jesu Studija izvedivosti za čišćenje jezera Perućac i zaključci dviju radnih grupa. Sljedeći je korak, prema studiji izvedivosti i uz odobrenje zainteresiranih strana, nabava opreme (pročišćivač vode i sabijač otpada).

3. Popratne aktivnosti, osnivanje Odbora za rijeku Drinu (ova bi faza trebala uslijediti nakon nabave tehničke opreme).

Rezultati

Ovaj je projekt prvi put nakon gotovo deset godina okupio zainteresirane strane iz porječja rijeke Drine radi rasprave oko zajedničkog pristupa rješenju problema u okolišu.

Uspostavljena je prekogranična suradnja na području zaštite okoliša (institucija i nevladinih udruga).

Potpisan je sporazum za rješavanje različitih pitanja između gradova Srebrenice i Bajine Bašte.

Odabrano je najbolje tehničko rješenje za čišćenje jezera Perućac; odobrile su ga i s njime se složile zainteresirane strane obiju zemalja.

Zainteresirane strane identificirale su moguće aktivnosti za održivu suradnju u regiji osnivajući prekogranično tijelo (Odbor za rijeku Drinu). Cilj je pomoći skupinama zainteresiranih strana usmjerenih

prema postizanju cilja (organskoj poljoprivredi, ekoturizmu, zajedničkom gospodarenju otpadom itd.).

Što se iz toga može naučiti?

Postoji volja za zajedničke aktivnosti u rješavanju problema u okolišu na razini pograničnog područja na obje strane granice.

Institucionalna i druge vrste suradnje u regiji loše su zbog nedostatka regulative i zakonskog okvira, ali i zbog nedovoljnog kapaciteta institucija i organizacija na lokalnoj razini.

Problemi okoliša u porječju rijeke Drine ne mogu se riješiti jednostrano.

Djelokrug aktivnosti morao bi obuhvatiti izgradnju kapaciteta i podršku različitih skupina zainteresiranih strana (primjenu najbolje prakse, razmjenu iskustava).

Financiranje

Projekt je dobio potporu norveškog Ministarstva vanjskih poslova, a proveo ga je REC. Ukupni proračun iznosio je 58.770 eura.

Kontakt

Jovan Pavlović, voditelj projekta
Regionalni centar za zaštitu okoliša za Srednju i Istočnu Europu
Regionalni ured za Srbiju i Crnu Goru
Primorska 31, 11000 Beograd
Tel.: +381 11 32 92 899
+381 11 32 92 595
Fax: +381 11 32 93 020
E-adresa: jpavlovic@recyu.org

6. Zaštita bjeloglavog supa

Ovu je studiju pripremio Eko centar "Caput Insulae" - Beli.

Lokacija

Otoci Cres (posebno ornitološki rezervati Kruna i Podokladi), Krk, Prvić i Plavnik.

Tko je sudjelovao?

Eko centar "Caput Insulae" - Beli u suradnji s Ornitološkim institutom i lokalnom zajednicom otoka Cresa.

Opis

Kolonije bjeloglavog supa na otocima Cres i Krk imale su svaka oko 25 parova bjeloglavih supova. Lokalno stanovništvo ne zna mnogo o vrijednosti tih ptica i njihovoj osjetljivosti na šire ekološke probleme, što je negativno utjecalo na život supova. Zbog toga je došlo do masovnog trovanja ptica, osobito na otoku Krku. Lokalni poljoprivrednici imaju stalan problem s medvjedima i divljim psima što su pokušali riješiti nezako-

nitim trovanjem. Neka zakonom dozvoljena kemijska sredstva neoprezno korištena uzrokovala su trovanje izvora vode s kojih se napajaju druge životinje. Rezultat je kritična situacija na otoku Krku.

Danas kolonije na otoku Krku imaju 3 para, a na otoku Cresu 70 zbog aktivnije zaštite. Situacija na Cresu rezultat je dugogodišnjeg rada s lokalnom zajednicom, što je podignulo njihovu svijest o okolišu. Uspostavljanje odnosa s lokalnom zajednicom omogućilo je informiranje stanovništva o supovima u neposrednoj životnoj opasnosti (tj., ako bi mlada ptica pala u more, lokalni bi je ljudi spasili i odnijeli u Eko centar ili bi nazvali centar da intervenira). Također su sudjelovali donošenjem mrtvih životinja (ovaca) za hranu supovima. Započelo se s obilježavanjem mladih ptica, čime će se osigurati objektivna procjena broja supova. Označene su se ptice pratile i prikupljali su se podaci o njihovu kretanju širom Europe te o broju ptica koje se gnijezde. Iz tih se brojki može ustanoviti broj uginulih ptica te izračunati prosječan porast broja ptica u koloniji. Znanstvene podatke obrađivao je Ornitološki institut, ali su ih prikupljali volonteri organizirani Programom volontera Eko centra "Caput Insulae" - Beli.

Ciljevi

Projektom se nastojalo ostvariti sljedeće ciljeve:

- potpuno osvijestiti lokalno stanovništvo i uključiti ga u zaštitu ugroženih vrsta i njihova okoliša

- postići potpuno samoodržive kolonije supova sa svake godine sve manje ljudskog uplitanja

- zaustaviti trovanje

- zaštititi morsko područje ornitoloških rezervata

- raširiti kolonije na područja gdje su nekad živjele.

Provedba

- označavanje mladih bjeloglavih supova

- izgradnja ptičjeg rezervata i karantene, hranilišta i promatračnice

- redovito praćenje i ažuriranje podataka

- pristupanje mreži sličnih projekata i razmjena informacija

- zaštita morskih područja kolonija bjeloglavog supa

- održavanje radionica i osmišljavanje projekata s lokalnom zajednicom na različite teme (primjerice: uporaba pesticida, promicanje tradicionalne poljoprivrede povezane s ekoturizmom itd.).

Rezultati

- povećan broj kolonija bjeloglavog supa s 25 na 70 parova na otoku Cresu

izgrađena dva hranilišta

postoji rezervat za ptice i karantena

priključenje mreži projekata koji se bave zaštitom lešinara u Europi

osviješteno lokalno stanovništvo ponosno na vrijednost kolonija euroazijskog bjeloglavog supa na svom otoku.

Što se iz toga može naučiti?

Uspješno provođenje složenog programa zaštite ugroženih vrsta nije moguće bez uključivanja znanstvenika, volontera i ljudi iz lokalne zajednice. Jedini je mogući način cjelovit pristup u kojem znanstvenici i nevladine udruge za zaštitu okoliša rade zajedno s lokalnom zajednicom na zaštiti ne samo ugroženih vrsta već i područja na kojima te vrste žive zajedno s ljudima u održivom prirodnom okolišu, od čega svi imaju koristi.

Financiranje

Glavni sponzori projekta zaštite euroazijskog supa bili su: Fima, Varaždin, (1998) i Urbanistički institut Hrvatske, Zagreb (1999.-2000.)

Primorsko-goranska županija, Budimpeštanski zoološki vrt, Pliva i Agrocor financirali su prvo hranilište.

Institut Otvoreno društvo, Regionalni centar za zaštitu okoliša (REC) i Hrvatska televizija sponzorirali su izgradnju prvog oporavilišta.

Ministarstvo zaštite okoliša i prostornog uređenja RH financiralo je izgradnju drugog oporavilišta.

Osobne donacije posjetitelja centru u zgradi nevladine udruge Eko centar "Caput Insulae" - Beli i osobne donacije posebnim programom virtualnog usvajanja bjeloglavog supa osigurale su dodatna sredstva.

Kontakt

Goran Sušić, dr. sci.
Eko-centar "Caput Insulae"-Beli
Ede Jardasa 35
51000 Rijeka, Croatia
GSM +385 91 3357 123
E-adresa: orlov-let@ri.htnet.hr
www.caput-insulae.com

7. Kazališni susreti “Glumci U Zagvozdu” i manifestacija Prijatelj okoliša

Ovu je studiju slučaja pripremila Kulturna udruga Glumci u Zagvozdu

Lokacija

Općina Zagvozd, Imotska krajina

Tko je sudjelovao?

Kulturna udruga Glumci u Zagvozdu, Mjesni odbor Zagvozd, lokalna zajednica općine Zagvozd uključujući mještane, akademski slikar i grafičar Vedran Karadža

Opis

U ljeto 2004. po sedmi su put održani *Kazališni susreti u Zagvozdu*.

Od prve godine održavanja ova je kulturna manifestacija zabilježila velik uspjeh. Njezino održavanje potvrdilo je potrebu za ovakvim kulturnim sadržajem u ruralnom prostoru: manifestaciju su iznimno prihvatili i mještani Zagvozda i njihovi gosti kao korisnici projekta, a i najšira javnost i kulturni krugovi.

Kako se program provodi u ruralnom prostoru, području koje je, u pravilu, područje specifičnih prostornoekoloških obilježja, nametnula se potreba da se osnovni projekt usavrši uspostavljanjem sinergije s drugim područjima (primjerice, zaštitom okoliša i održivim razvojem), s ciljem da se lokalnoj zajednici i javnosti, uz kulturni sadržaj, prezentiraju i razvojni potencijali zemljopisnog prostora u kojem se provodi kulturni program.

Razvojni potencijali ovog kraja upravo su očuvan okoliš, osobite prirodne vrijednosti krajobraza koji je jednim svojim dijelom područje Parka prirode Biokovo, dakle, lokalitet pod zakonskom zaštitom. Jednako tako, i područje koje je izvan zaštite, područje je jedinstvenih regionalnih obilježja, tradicijske arhitekture, etnografske baštine.

Nažalost, svjedoci smo da je u Hrvatskoj, pa tako i u ovom području, niska razina svijesti o vrijednosti tradicionalnog zavičajnog krajobraza, odnosno, baštine koju čini i prostor i okoliš, i arhitektura i biološka i krajobrazna raznolikost kao cjelina.

Stoga je cilj provedbe ovog projekta povezati kulturnu manifestaciju sa zaštitom okoliša i održivim razvojem te iznaći nove puteve za edukaciju i informiranje i o jednom i o drugom području.

Oblikovanjem kulturnog događaja tako da se, uz kulturnu ponudu, prezentiraju i lokalne ekološke i krajobrazne vrijednosti, želi se senzibilizirati najprije lokalna zajednica, a onda i najšira javnost na prihvaćanje novih vrijednosti. *U kontekstu ovog projekta to znači poticanje odgovornog odnosa prema okolišu i zavičajnom krajobrazu.*

Ciljevi

Kratkoročni ciljevi:

- podizanje svijesti o potrebi odgovornog odnosa prema okolišu te pravilnog odlaganja otpada
- razvijanje pozitivnog odnosa lokalnog stanovništva prema zavičajnim vrijednostima te poticanje skrbi za okoliš.

Dugoročni ciljevi:

postizanje kulturno održivog razvoja sela sa zaštitom okoliša kao jednom od osnovnih postavki

poticanje kulturnog razvoja lokalne zajednice prihvaćanjem kvalitetnih kulturnih sadržaja te prepoznavanja i uvažavanja lokalne tradicijske i prirodne baštine.

Provedba

1. Osmišljavanje regionalnog kulturnog događaja u ruralnom prostoru s uključivanjem i prezentiranjem prirodne i kulturne baštine cijelog područja općine.
2. Oblikovanje promidžbenog materijala manifestacije kojem će biti cilj, uz promociju kazališnih susreta kao kulturnog sadržaja, predstaviti i lokalne resurse biološke raznolikosti i okoliša.
3. Organizacija lokalne akcije čišćenja divljih odlagališta otpada. Općina Zagvozđ osigurala je odvoz otpada, aktivno je sudjelovalo 20 - 30 volontera, a povremeno se uključivao i veći broj mještana.
4. Od otpada skupljenog s divljih odlagališta oblikovana je ekoinstalacija (2004. instalaciju je napravio akademski slikar i grafičar Vedran Karadža) koja se izlaže na središnjem trgu u Zagvozdu za vrijeme trajanja kulturne manifestacije.
5. Nakon završetka, odnosno zatvaranja manifestacija, ekoinstalacija se "javno" uklanja, odnosno odvozi i odlaže na obližnje odlagalište otpada.
6. Čišćenje divljih odlagališta, izrada nove likovne instalacije te odlaganje ekoinstalacije na odlagalište otpada "javne" su akcije te se pozivaju mediji da ih prate.

Rezultati

Senzibilizirana je javnost za pitanja zaštite prirode i okoliša.

Uklonjeno je cca 10.000 kg otpada iz prirode.

Povećana je odgovornost lokalnog stanovništva prema problemima zbrinjavanja glomaznog otpada i divljih deponija.

Povećana je odgovornost cjelokupne javnosti prema nastajanju divljih deponija.

Povećana je senzibiliziranost najšire javnosti na kulturne sadržaje.

Inicijativa održivog razvoja promovirana je u javnosti..

Što se iz toga može naučiti?

Ostvarena sinergija između dvaju područja (kulture i zaštite okoliša) pokazala se dobrim sredstvom u promicanju i kulturnih i prirodnih, odnosno ekoloških vrijednosti.

Financiranje

Ministarstvo kulture

Splitsko-dalmatinska županija

Općina Zagvozd

brojne tvrtke i javna poduzeća

Ministarstvo zaštite okoliša, prostornog uređenja i graditeljstva osiguralo je 40.000 kuna za akcije zaštite okoliša

Kontakt

Kulturna udruga *Glumci u Zagvozdu*

Zagvozd 21270

Boženko Dedić, predsjednik udruge

Vedran Mlikota, dopredsjednik udruge

Tel.: 021/847-080, faks: 021/847-080

E-adresa: glumci.u.zagvozdu@st.htnet.hr

Literatura

Carić H., 2003.: *Smjernice održivog razvoja općine Jelsa*. Izvještaj. Zagreb: ODRAZ

Institute for Sustainable Communities (ISC) and the Regional Environmental Centre for Central and Eastern Europe (REC) 2000.: *Guide to Implementing Local Environmental Action Programs in Central and Eastern Europe*

Dostupno na: http://www.rec.org/REC/Publications/LEAP_Guide/default.html

Keating, M. 1993.: *Agenda for change*. Ženeva: Centre for Our Common Future

Markowitz, P. 1994.: *Bulgarian Community Environmental Action project: Final results and Evaluation*, Montpellier: Institute for Sustainable Communities

Zahvala:

Autorice se najsrdačnije zahvaljuju Paulu Markowitzu (ISC), Hrvoju Cariću (ODRAZ), Diani Dumitru (Gradsko poglavarstvo Ramnicu Valcea), Corneliu Radulescu (ARCE), Jovanu Pavloviću (regionalni ured REC-a za Srbiju i Crnu Goru) i Admiru Mahmutović (Eko-centar "Caput Insulae" - Beli) na iskazanoj pomoći prilikom pripreme priloga o zaštiti okoliša u Jugoistočnoj Europi.

Dodatak

PHARE, ISPA i SAPARD tri su predpristupna fonda Europske unije namijenjena za pripremu zemalja kandidata iz Srednje i Istočne Europe za pristup Europskoj uniji.

ISPA (Instrument for Structural Policies for Pre-Accession) financira razvoj infrastrukture na području zaštite okoliša i prometa.

SAPARD (Special Accesion Programme for Agriculture and Rural Development) podržava strukturne mjere na području poljoprivrede.

PHARE (Pologne, Hongrie Assistance a la Reconstruction Economique) program financira projekte prilagodbe administrativnog i pravnog sustava država podnositeljica zahtjeva za članstvo u Europskoj uniji i razvoja njihove infrastrukture.